

Prolegomena

Przedmiotem badań prezentowanych w tej książce jest problematyka cielesności w prozie Brunona Schulza i Witolda Gombrowicza, rozumiana nie tylko jako specyficznie ukształtowany motyw literacki i potencjalny obiekt dociekań literaturoznawczych, lecz także jako kategoria filozoficzna oraz antropologiczna. Do rozpoznania oraz omówienia cech swoistych zagadnienia cielesności aktualizowanego w twórczości tych dwóch ważnych pisarzy polskiego modernizmu oraz funkcji, jakie cielesność pełni w poetykach ich dzieł, posłużyły mi następujące pojęcia opisowe: transgresja, dezorganizacja, heterodoksja oraz wieloznaczność. Takie sprofilowanie refleksji badawczej wynikało z przeświadczenia, że specyfika analizowanych utworów polega między innymi na ich szczególnej zdolności do wyrażania problemów filozoficznych za pomocą środków literackich (a więc wyrażania niedyskursywnego). Mam na myśli taki sposób istnienia filozoficzności w tekście literackim, który nie daje się sprowadzić na przykład do polemiki pisarza z konkretnymi stanowiskami filozoficznymi lub kwestii oddziaływania koncepcji poszczególnych filozofów na twórców literatury. Przejawia się natomiast jako samodzielna propozycja myślowa wyłożona za pośrednictwem specyficznie ukształtowanej poetyki dzieł literackich.

W utworach Brunona Schulza i Witolda Gombrowicza polimorficzność tematyczna oraz konstrukcyjna sprawiają, że lektura tych tekstów powinna sytuować się w kilku przestrzeniach hermeneutycznych jednocześnie. Mamy tu do czynienia nie tylko z możliwością, lecz także koniecznością równoległego odczytania utworów w kontekście dyskursu literaturoznawczego i filozoficznego; dlatego właśnie interesującą mnie problematykę skonfrontowałam z kategoriami fundamentalnymi dla myśli ludzkiej, takimi jak: ontologia rzeczywistości, problem tożsamości, wartości czy wreszcie poznania. Starłam się ukazać ich specyfikę w analizowanej prozie, która zaważyła na tematach i formach literatury XX wieku. Takie sprofilowanie rozważań uzasadnione było również głębokim przeświadczeniem, że wpływ i znaczenie dorobku obu bohaterów tej książki wykraczają daleko poza domenę literatury.

Jednym z celów badań stała się rekonstrukcja propozycji myślowych Gombrowicza i Schulza, odsłonięcie i opisanie za pośrednictwem analizy kategorii cielesności najistotniejszych kwestii poruszanych w twórczości tych pisarzy. Chodziło mi również o uwytklenie ich swoistego partnerstwa w stosunku do autorów tradycyjnie wykładanych stanowisk filozoficznych. Dążenie to motywowane było przekonaniem, że wielka literatura może owe stanowiska filozoficzne problematyzować, zadawać im pytania, a nawet kwestionować u podstaw.

Wskazane w tytule książki zagadnienie nie doczekało się, jak dotąd, kompleksowego oraz systematycznego opracowania, mimo że na kartach dzieł Gombrowicza i Schulza odnaleźć można liczne tekstowe dowody wskazujące, iż problematyka cielesności (a nawet szerzej: materii) sytuowała się w centrum zainteresowania tych pisarzy – właśnie wokół niej organizowali oni swoje poglądy. Wprawdzie obecność tego zagadnienia w ich twórczości dostrzeżono bardzo wcześnie, lecz jego ranga nie została odpowiednio doceniona. Zwracali na nie uwagę już pierwsi recenzenci prozy Gombrowicza i Schulza, by wspomnieć tylko napisany w latach trzydziestych XX wieku w konwencji pamfletu *Dwugłos o Schulzu* Kazimierza Wyki i Stefana Napierskiego czy tekst Ignacego Fika zatytułowany *Literatura choromaniaków*. Podczas gdy pierwszy ganił teksty Schulza za „redukcjonizm fizjologiczny”¹, drugiego drażniło „bujne rozplenie węgietatywności”², które uznał za przejaw nadmiernego, niepotrzebnego wyeksponowania motywu materii w opowiadaniach drohobyckiego autora, co, zdaniem komentatora, zaowocowało przerostem formy nad treścią, przesadnym nagromadzeniem ornamentyki. W przekonaniu Napierskiego jej funkcją miało być maskowanie niedostatku sensu we wspomnianych utworach. Z kolei Ignacy Fik następująco podsumował literackie dokonania Gombrowicza i Schulza: „Byle się dobrać do wrzodów, miejsc wstydliwych, brudnych zakątków”³.

Dorobek schulzologii i gombrowiczologii, jeśli chodzi o badania nad problematyką cielesności, nie daje się sprowadzić do rozpoznań sformułowanych przez krytyków współczesnych Gombrowiczowi i Schulzowi, później także wspomniana problematyka nie została wyczerpująco opisana. Powstały jednak ważne teksty litera-